

VILFREDO PARETO'NUN İKTİSADİ SOSYOLOJİK DÜŞÜNCE YAPISI VE REFAH İKTİSADINA YANSIMALARI*

Melek AKDOĞAN GEDİK**

ÖZ

İktisatçı ve sosyolog olarak anılan Vilfredo Pareto (1848-1923), iktisat sosyolojisinde kullanılmayan ve sosyolojisinin diğer alanlarında çok az rastlanan bir düşünce biçimini temsil etmektedir. Pareto, sosyolojik bakış açısının temelini oluşturan insan yaşamının mantıksal olmayan kısımlarını vurgulayarak ve toplumdaki dinamiklerle ilgilenecek deneysel örnekler sunmaktadır. Pareto, mantıksal ve mantıksal olmayan davranışlar, tortular ve türemler, elit (seçkinler teorisi), rantiyeciler ve spekülâtörler temelinde sosyolojik teoriler geliştirerek refah iktisadına katkılar sunmaktadır. Toplumlar arasında gelir farklılıklarından hareketle genel bir sosyal eşitsizlik teorisi geliştirmiştir. Pareto'nun yaklaşımı, sınıfsal ayrılıklardan çok bireysel gelire, istatistiklerden çok tüm sosyoekonomik dağılıma, sosyal yapının boşluklarından çok sosyal heterojenliğe ve bireylerin sahip olduğu fırsatlar ve yeteneklerin dağılımından kaynaklı eşitsiz yapıya dikkat çekmektedir. İktisat ve sosyolojiye ortak bir bakış açısı geliştiren Pareto'nun öngörülleri, eşitlik ile ilgili sosyo iktisadi yaklaşımlara öncülük etmektedir. Çalışmamızda iktisat ve sosyolojiye ortak bir bakış açısı getiren Pareto'nun öngörülleri ve refah iktisadına yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kavramlar: Vilfredo Pareto, Sosyoloji, İktisat, Refah İktisadi

* Bu çalışma ICHUS tarafından 13-15 Kasım 2020 tarihinde Ankara Milli Kütüphanede düzenlenen 3. İnsan Çalışmaları Kongresinde sunulan çalışmanın gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Doç.Dr. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü
makdogan@cu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-6470-5796>

Makalenin gönderilme tarihi: Ocak 2021

Kabul tarihi: Temmuz 2021

ECONOMIC SOCIOLOGY MENTALITY OF VILFREDO PARETO AND ITS REFLECTIONS ON WELFARE ECONOMICS

ABSTRACT

Vilfredo Pareto (1848-1923), who is referred as an economist and sociologist, represents a mentality which is not used in economics sociology and that is rarely seen in the other fields of sociology. Pareto suggests empirical examples by emphasizing the irrational parts of human life which form the basis of the sociological perspective and by dealing with the dynamics of society. Pareto makes contributions to welfare economics by developing sociological theories based on logical and illogical behaviours, residues and formations, elite (intelligentia), renters and speculators. He developed a general theory of social inequality considering income differences between societies. Pareto's approach underlines individual income rather than class discriminations, the whole of socio-economic distribution rather than the statistics, social heterogeneity rather than the gaps in social structure, and unequal structure due to the distribution of individuals' opportunities and abilities. In this study it has been aimed to evaluate Pareto's foresight, who developed a common perspective on economics and sociology, lead socio-economic approaches about equality and its effects to welfare economics.

Keywords: Vilfredo Pareto, Sociology, Economy, Welfare Economics.

GİRİŞ

Bugünün iktisat sosyolojisi çeşitli felsefi, teorik ve metodolojik izler üzerine inşa edilmiştir. İktisat bilimi sosyolojiye göre birbirine benzer değer ve nitelikleri içeren bir bütünlüğe sahip olması nedeniyle homojen bir yapıya sahiptir. İktisatın bu homojen yapısı Leon Walras (1834-1910), Alfred Marshall (1842-1924) ve diğerleri gibi yaklaşık yüz yıl önce Neo klasik iktisat okulunu oluşturan iktisatçıların eserlerine kadar uzanmaktadır. Çağdaş iktisatçıların çalışmaları ise bu yazarların eserlerine dayanmaktadır. Buna karşılık bazı iktisat sosyologları (Aspers,1999, Swenberg 1998, Tilman, 1997 gibi) klasik iktisat üzerinde çalışmanın faydalı sonuçlar verebileceğine inanmaktaydılar.

Kurumsallaştıkları dönemde disiplinler arası ayrımın bugünkü kadar net olmaması iktisadi düşünürlerin iktisadi sosyolojik bakış açılarının anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. İtalyan asıllı Vilfredo Pareto (1848-1923) klasik bir düşünür örneğini temsil etmektedir. Literatürde Pareto'nun iktisat sosyolojisine katkısını araştıran veya sosyolog olarak değerlendiren çok az sayıda çalışmaya rastlanmaktadır. Pareto'nun iktisat ve sosyoloji arasında kesin bir ayrım yaptığı tartışılmaktadır. Pareto bu yönüyle hem iktisatçı hem de sosyolog kimliğine sahiptir. Bununla birlikte liberal iktisadi tutumu ve faşizm ile olan ilişkisi sosyologlar arasında göz ardı edilmesinin nedenleri arasında sayılabilir. Sonuçta Pareto'nun, insan hayatının mantık dışı kısmını vurguladığı gerçeği insanların onu daha az incelemesine neden olmuştur.

Bu amaçla çalışmamızda öncelikle Pareto düşüncesinin arka planını ve iktisat ile sosyoloji arasındaki sınırlara ilişkin görüşlerini açıklamaya çalışılacaktır. Çalışmamızın sınırları çerçevesinde birinci bölümde V. Pareto'nun yaşamı ve eserleri, ikinci bölümde bilimsel bakış açısı, üçüncü bölümde iktisadi sosyolojik bakış açısı ve son bölümde iktisadi sosyolojik bakış açısının refah iktisadına yansımaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I. VILFREDO PARETO'NUN YAŞAMI VE ESERLERİ

Vilfredo Frederica Damaso Pareto, 15 Temmuz 1848 tarihinde sığınmacı İtalyan bir baba ile Fransız bir annenin çocuğu olarak Fransa'da dünyaya gelmiştir. Vilfredo Pareto'nun ailesinin geçmişi hayatına önemli etkilerde bulunmuştur. Cenova'nın köklü ailelerinden olan baba 1830'larda Cumhuriyetçi fikirleri nedeniyle Fransa'ya yerleşerek, Fransız bir hanımla evlenip aile kurmuştur. Paris'te yaşayan elit bir tüccar ailenin unvan sahibi oğlu olmak, iki dil konuşulan, kültürel seviyesi yüksek bir evde büyümek ve sahip olduğu çevrenin olanaklarından yararlanmak Pareto'nun yaşantısına katkıda bulunmuştur. Bu nitelikler Pareto'nun klasik eğitim görmesine, çevreye uyum becerisi kazanmasına ve yaşadığı yüzyılda kültürel birikiminin artmasına imkan sağlamıştır. Diğer yandan sığınmacı ve sürgün bir babanın oğlu olması itibariyle otokratik yönetime, kurulu düzene karşı düşünce yapısına sahip bir ailede çocukluk çağlarını geçirmesi gelecekteki düşünce yapısının oluşumunda önemli rol oynamıştır. Bu bağlamda Pareto elitlere kuşkucu yaklaşarak statükoya karşı bir tavır sergilemiştir.

1858 yılında Pareto ailesiyle birlikte İtalya'ya dönererek eğitime devam etmiştir. Almış olduğu evrensel kuşkucu kartezyen felsefe, matematik, dil, tarih ve edebiyat dallarında aldığı klasik eğitim Pareto'yu tek bir düşünce okuluna bağımlı kalmaktan kurtararak farklı felsefi görüşler ile entelektüel geleneklerden yararlanmak açısından özgür kalmasını sağlamıştır. (Sarp, 2013, s.92). Torino Üniversitesi Politeknik Enstitüsü'nde mühendislik eğitimi almıştır. Pareto'nun sosyolojik analizlere yaklaşımında, mühendislik öğrencisiyken oluşturduğu epistemolojik bakış açısının etkisi gözlenmektedir. 1869 yılında tamamladığı "Katı Maddelerdeki Dengenin Temel İlkeleri" başlıklı tezinde Pareto epistemolojisini açıkça ortaya koymaktadır (Çelebi, 1990, s.131). Pareto, değişimin kaçınılmaz olduğunu, mevcut birimlerin sonsuz olası bileşimlerinin sonucunun ne olacağını kestirmenin kesin bir yolunun olmadığını ve denetim dışı etkilerin gözlenen sonuçlar yarattığını savunuyordu. Bu olgular ışığında, teori sonuçlanmış durumlar yerine, değişim dinamiklerine, münferit birimlerin davranışları yerine değişimin dinamiklerine ve kümelenmiş olgulara odaklanmalı, en yaygın ya da genel süreçleri destekler görünen prensipleri belirlemeli, dış faktörleri görmezlikten gelmelidir (Powers, 1984, s.11). Pareto'nun almış olduğu mühendislik ve matematik eğitimi, fen bilimlerindeki kavradığı teknikleri, sosyal bilimlere uygulama çabası ve özellikle araştırmalarında kullandığı denge kavramını iktisadi ve siyasi kuram üzerinde

tanımlaması arasında ilişki olduğu gözlenmektedir (Stanley, 2011, s.87). Pareto'ya göre değişim dinamiklerini tanımlama arayışı denge teorisini oluşturmaktadır. Daha sonraları Pareto'nun çalışmaları, kavramları açıklama, genel özellikleri ayırma ve sosyal sistemlerin analizinde dengeli yaklaşımı sağlayan ilkeler bulma yolunda aşamalı bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Powers,1984, s.12).

Pareto mühendislik eğitimini tamamladıktan sonra 1869-1889 yılları arasında Roma Demiryolu ve Floransa demir üretimi şirketinde danışman, mühendis ve yönetici olarak çalışmıştır. Bu dönemde babasından etkilenecek demokrat, pasifist ve cumhuriyetçi bir tavır sergilemiştir. 1871'de İtalya'nın birleşmesinin ardından, karmaşık ulusal sorunlar, bir ulus politikası oluşturmak ve ulusal kalkınma için yol çizmek için birçok eğitilmiş insanı politik arenaya çekerken Pareto D. Comparetti, A. Linecher, S. Sonnio gibi dönemin önde gelen isimleriyle arkadaşlık etmiştir. 1872'de Floransa'daki Coğrafya akademisine sunduğu "Orantılı Teslimiyet" adlı çalışmasıyla Peruzzi ailesinin beğenisini kazanmıştır. Aynı dönemde Peruzzi'nin ev sahipliğinde toplanan Adam Smith Topluluğu'na katılmıştır. Pareto 33 yaşında serbest ticaretin sözünü sakınmayan bir savunucusu olması nedeniyle Perruzi bölgesinden parlamentoya aday olmaya karar vermesine rağmen adaylığı başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Powers, 1984, s.12; Çelebi,1990, s.131; Amoroso, 1938, s.1).

Pareto 1889'da Rus asıllı Dina Bakunin adlı kadınla evlenerek, karısı ve annesiyle Frisole'deki Villa Rosa'ya taşınır. Mühendislik görevinden ayrılarak 1889-1893 yılları arasında zamanının büyük bir bölümü hükümetin iç ve dış siyasetini serbest ticaret ve liberalizm adına eleştiren makaleler yazarak ve klasiklerden çeviriler yaparak geçirmeye başlamıştır. Uzun vadede üniversitede akademik kariyer hedefiyle yorumculuk yapmaya, sosyolojik kavrayışını güçlendirmeye ve sosyal olguların önemli özelliklerini ayırmaya başlamıştır (Çelebi, 1990, s.131).

Maffeo Pantaleoni'nin *Economie Pure* (1889-Saf Ekonomi) adlı eserine verdiği cevapla Pareto iktisat akademisyenleri arasında dikkat çekmiştir. Pantaleoni'nin çalışması Pareto'ya, sosyolojinin mümkün olduğunu ve ekonominin gerçek bir bilim geliştirmenin ilk sosyal sahası olacağını göstererek dönemin aydınlarını heyecanlandıran bir dizi makale yazmasına neden olmuştur. Pareto, kendi tezi kadar, Leon Walras'ın ekonomide denge modellerini kurallara bağlama çabasına girişmiştir. Bu çalışma, Pantaleoni aracılığıyla Pareto'nun 1892'de Lozan Üniversitesine davet edilmesine ve Siyasal İktisat dersleri vermesine neden olmuştur (Amoroso, 1938, s.1; Schumpeter, 1949, s.150; Candela ve Wagner, 2016, s.25).

Pareto, Walras'ın politik iktisat derslerini vermeye başladıktan sonra 1896-1897'de iktisadi olguların karşılıklı bağımlılıklarını tanımlayan *Politik Ekonomi Dersi* adlı eserini yayımlayarak iktisatçılar arasında sağlam bir yer edinmiştir. Pareto çalışmasında iktisadi davranışların denge modellerini

kurallaştırmak için marjinal fayda, arz ve talep fonksiyonlarından yararlanarak iktisadi düşüncede büyük ilerleme kat edilmesine ve optimalite (en iyilik) kavramının araştırmalarda yer almasına neden olmuştur. Pareto aynı zamanda zenginler ve fakirler arasında servetin eşitsiz dağıtıldığını iddia ederek *Politik Ekonomi Dersi* aracılığıyla gelir dağılımı yasasını geliştirmiş ve fakirliğin büyümeyle arttırarak azaltılabileceğini vurgulamıştır (Powers, 1984, s.18).

Pareto, 1901 yılında kaleme aldığı *Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması* başlıklı çalışmasında iktisadi olayların ve olguların sosyo-politik bağlamda değerlendirilmesi gerekliliğini savunmuştur. Pareto, döngüsel değişim gösteren toplumun belirgin özelliklerini tanımlamayla, bu döngülerin hareketinin denge koşullarında açıklamasını yapmayı ve tanımlanmış dengeden çıkan toplumun yapısal özelliklerini göstermeyi amaç edinmiştir. Politik, ekonomik ve sosyal döngülerin karşılıklı bağlılık doğasını tartışarak incelemesini tamamlamıştır. Böylelikle ilk birleşik toplum teorini geliştirmiştir. Pareto ekonomi alanında da ilerleme kaydederek 1906'da *Manuale di Economia Politica (Politik Ekonominin El Kitabı)* adlı eserini yayımladı. 1909-1914 yılları arasında zamanın büyük çoğunu. *Trattato Di Sociologia Generale (Genel Sosyoloji Tezi)* adlı eserine ayırdı. *Genel Sosyoloji Tezi*, Pareto'nun detaylandırılmış seçkinler kuramına ek olarak sosyolojik teorisinin diğer bölümlerini de içeren başlıca çalışması olarak değerlendirilmesine rağmen okuyucu tarafından kolay anlaşılmayan bir niteliğe sahipti. Ancak bu eser sosyal, ekonomik ve politik değişkenlerin, karşılıklı ilişki içinde birbirine bağlandığı sosyal sistem kavramının en güçlü kullanıldığı eser olma özelliğine sahiptir (Zetterberg, 1901, s.10; Chipman, 2002,s.8; Welty, 2016, s.50).

Pareto, her ne kadar okuyucularından büyük tepki alsa da ve hayal kırıklığına uğrasa da İtalya ve dünyada yaşananlar Pareto'nun öngörülerini doğrulamaktadır. Bu dönemde kolay yaşama arzusu yaygınlaşırken, Birinci Dünya Savaşı sonunda zenginlerin çıkarlarının daha çok korunduğu, işçi sınıfın zarara uğradığı bir süreç olarak algılanmıştır. Yaşanan geniş katımlı grevlerin sonucunda Sosyalist Partiye destek artarken, ulusal hükümet kararsızlıkları nedeniyle iş yapmakta güçlük çekmeye başlamıştır. Toplumsal olarak üst sınıfta yer alanlar işçilerin sosyal devrim yapabileceği kaygısını taşımaya ve İtalyan faşizminin kök salmasına neden olmuştur (Powers, 1984, s.34-35).

Toplum teorisini yoğunlaştırmak ve netleştirmek amacıyla 1920 yılında kaleme aldığı ve *Rivista di Milano* dergisinde yayınlanan makaleler, 1921 yılında *Demokrasi'nin Dönüşümü* adıyla yayımlandı. "*Genellemeler*" *Demokrasi'nin Dönüşümü*'nde yer alan makalelerin ilk dizisi olarak 1920 yılında yayımlandı. 1920'nin sonlarına gelindiğinde "*Genellemeler*", "*Merkezi Otoritenin Çöküsü*", "*Plütokratik Döngü*" ve "*Duygular*" monografi olarak basılmak üzere hazırlandı. Pareto yapmış olduğu çalışmalara bir ek yazarak Faşizmin yükselişi ve Büyük Buhran, öngörülerinin doğruluğunu kanıtlamaya çalışmıştır (Zetterberg, 1901, s.10; Powers, 1984, s.35; Aron, 2000, s. 386).

Pareto, 1922 yılında geçirdiği kalp rahatsızlığının ardından, ölümünden kısa bir süre önce Mussolini'den aldığı kabul üzerine solcular tarafından Faşist damgası yemiştir. Pareto hayatı boyunca plütokraziye karşı çıkmasına, tarafsız olmasına bütün kesimlerde hipokrazi ve aç gözlülüğe karşı çıkmasına rağmen kimse tarafından sevilmemiştir (Çelebi, 1990, s.133; Powers, 1984, s.41).

Avrupa'nın aydın toplulukları arasında uzun ve verimli bir hayat süren Pareto 19 Ağustos 1923'te yaşamını kaybetmiştir. Yaşamının son yıllarını toplumun üzerinde bilimsel çalışmalar yapmasına rağmen anlaşılmasının ve göz ardı edilmenin verdiği acıyla geçirmiştir.

Genel olarak yaşamı değerlendirildiğinde, seçkin bir aileye mensup olması ve seçkinleri iyi tanıyor olmasının, ailesinin devletin en üst yönetici sınıflarıyla olan ilişkilerinin, ailesinin ve kendisinin siyasi duruşunun Pareto'nun eserleri üzerinde etkileri gözlenmektedir (Sarp, 2013, s.92-93). Powers (1984)'a göre Pareto'dan sonra sosyal bilimlerde çok az ilerleme kaydedilmesi çok sayıda iyi öğrenci, filozof ve toplum tarihçisi olmasına rağmen, Pareto'nun kastettiği anlamda "sosyal bilimci" unvanını hak edebilecek çok az sayıda kişi, Pareto gibi bilimde gelişmeyi, sosyal organizasyonlarda gerçekçi açıdan keşfedilebilir yasalara dayalı olarak görenlere verilmelidir.

II. VILFREDO PARETO'NUN BİLİMSEL BAKIŞ AÇISI

Sosyolojik açıdan Pareto'nun katkılarını değerlendiren farklı bakış açıları söz konusudur. Genelde Pareto'nun çalışmalarının Talcott Parsons (1902-1979)'dan sonra önem kazandığı, Parsons'ın Pareto'ya Weber ve Durkheim kadar önem vermesiyle birlikte tanınmaya başladığı ancak günümüzde bu ilginin azaldığı düşüncesi hakimdir (Ritzer, 1996, s.38). Parsons, toplumu birbirine bağlı parçalardan oluşan bir bütün ve dengede olan bir sistem olarak tanımlayan Pareto'nun sosyolojik düşünce yapısından etkilenmiştir. Aydınlanma düşünürlerinin fikirlerine, sosyolojinin gelişimine katkıda bulunan ilerleme kuramlarına, pozitivism, evrimcilik, sosyal Darwinizm, hümanist felsefe ve Marksizme yönelttiği eleştirel bakış açısı, kitle demokrasisini küçümsemesi, farklı düşünce ve görüşlere sahip olması nedeniyle sıra dışı sosyolog olarak anılmaktadır. Aydınlanma filozoflarının aksine rasyonel olmayan (insani güdüler gibi) unsurların önemini vurgulamıştır. Toplumun insan doğasından oluşan psikolojik unsurların ve benzeri mekanizmaların bir ürünü olduğuna ilişkin görüşleri Pareto'nun sosyolojik düşünce yapısının temelini belirlemektedir. Pareto'nun sosyolojik bakış açısının temelini oluşturan bu düşünce yapısı devrimci değişimin önemli bir toplumsal dönüşüme neden olacağını savunan Marx'ın görüşlerinin gerçekçi olmadığını göstermek yönüyle, Marx'ın toplumsal değişim kuramına tamamen zıt bir bakış açısı geliştirmiştir (Ritzer, 1996, s.38-41 Aktaran, Suğur, 2011, s.163-164).

A. MANTIKSAL VE MANTIKSAL OLMAYAN EYLEMLER

Pareto, analizlerinde insan davranışlarını mantıksal (mantıklı) ve mantıksal olmayan (mantıksız) olmak üzere iki başlık altında incelemektedir. Mantıksal eylem Weber'in sosyal eylemine paralel bir yapı göstererek amaç araç ilişkisi üzerine kurulmakla birlikte, Pareto, Weber'den farklı olarak objektif bir şekilde doğru olmayı da ekler. Pareto, insanın mantıksal ve mantıksal olmayan eylemlerinin mantıksal deneysel yöntemle bilimsel olarak incelenebileceğini kabul eder. Mantıksal deneysel yöntem, eylemlerdeki mantıksal tutarlılığı ve bu tutarlılığın objektif olgularla bağını dikkate almaktadır. (Fletcher, 1972, s.587) Pareto, ekonomideki rasyonel birey kavramının mantıksal eylemde bulunan, diğer bir ifade biçimiyle, gözlem, deney ve mantıksal nedenler temelinde hareket eden bireyden başladığını, böylelikle kıt imkânların elde edilmesi girişimi olan ekonominin de mantıksal deneysel metodu kullanan bir bilim olduğunu savunmaktadır (Sorokin, 1964,61). Pareto'ya göre mantıksal olmayan, akılcı olmayan eylem, mantıksal eylem dışındaki duygulara, sübjektif tutkulara dayanan, belirli bir hedefe yöneltilen tüm eylemleri kapsamaktadır. Mantıksal olmayan davranışlar, ne mantıksız ne de mantık dışıdır(Fletcher 1972, s.588). Pareto, insanın sosyolojiye mantıksal olmayan eylemlerini analiz edebilmek için ilgi duyar ve mantıksal deneysel metodu insan davranışlarına uygular (Aron,1973, s.85; Sokorin, 1964, s.61; Çelebi, 1990, s.136-138).

Pareto mantıksal olmayan eylemlere ilişkin teorilerin doğruluklarından çok yararlılıkları nedeniyle önem arz ettiğini vurgulamaktadır. Eylemin mantıksal olabilmesi nesnel gerekçedeki araç-amaç bağıntısının zihindeki araç-amaç bağıntısına uygun olmasına bağlıdır. Öznel ve nesnel bağıntının ya da bu iki bağıntı arasındaki uyumun özelliğini taşımayan eylemler mantıksal olmayan eylemler olarak tanımlanmaktadır. Pareto mantıksal olmayan tüm bu aksiyonları mantıksal deneysel bilim anlayışı ile incelemeyi, böylece gerçeği bulmayı amaçlamakta aynı zamanda belirli grupların hatta tüm bir toplumun çıkarına da ters düşebileceğini ifade etmektedir (Samuels, 2012, s. 31).

Pareto, Mantıksal ve mantıksal olmayan eylem şekillerini ve mantıklı olmayan eylemin alt kategorilerini "*The Treatise*" adlı çalışmasında bir tablo aracılığıyla açıklamaya çalışmıştır.

Tablo 1: Mantıksal ve Mantıksal Olmayan Eylemler

		Davranışın mantıksal bir amacı var mıdır?	
		Nesnel Olarak (a)	Öznel Olarak (b)
I. SINIF	Mantıksal Davranış		
	Nesnel amaç öznel amaçla aynıdır	EVET	EVET
II. SINIF	Mantıksal olmayan davranış		
	1. Grup	HAYIR	HAYIR
	2. Grup	HAYIR	EVET
	3. Grup	EVET	HAYIR
	4. Grup	EVET	EVET
3a, 4b: Eğer özne tanırsa nesnel amacı kabul edebilir			
3a, 4b: Eğer özne tanırsa nesnel amacı kabul etmeyebilir			

Kaynak: Pareto,1966, s.184; Aktaran Sarp, 2013, s.96

Tabloda yer alan “hayır-hayır” türü davranışlar amaç-araç ilişkisinin olmadığını vurgulamaktadır. Buna örnek olarak geleneksel davranış biçimleriyle nezaket gerektiren davranışlar verilebilir. Birey davranışlarını haklı çıkarabilecek nedenlerle savunma yaparken davranışları ikinci gruba geçmektedir (Pareto,1966, s.185). Bu eylem biçiminde nesnel ve öznel olarak mantıklı bir yan söz konusu değildir ve nadiren gözlemlenir. İkinci grupta araç-amaç ilişkisi nesnel olarak yokken, öznel olarak vardır. Davranışın bilinçteki amacı ve bu amaca ulaşabilmek için başvurulan yöntemler dışındaki inanca (doğaüstü, dini, batıl, vs. gibi metafizik beklentiler) dayalı hareketler bu gruba girmektedir. Üçüncü gruptaki davranışlar öznel olarak araç- amaç ilişkisinin olmadığı, ancak nesnel olarak bu ikili ilişkinin olduğu davranış türleridir. Bu tarz davranışlar, nesnel olarak amaca ulaştıracak araçların ne öncesinde ne de davranış sırasında öznel olarak düşünülüp kararlaştırılmadan (göze toz zerresinin girmesini engellemek için kırpmak gibi) uygulandığı türden içgüdüsel eylemlerdir. Dördüncü grupta ise öznel ve nesnel eylemlerin mantıksal bir amacı olmasına rağmen ortaya çıkan sonuca göre davranışlar mantıksal olmayan davranışlar olarak değerlendirilebilir. Bu durumda, öznel ve nesnel araç-amaç ilişkisi arasında bir uyumsuzluk ya da belirlenemeyen bir uyumsuzluk söz konusudur. Mantıksal olmayan davranış ayrımı içinde en dikkat çekici olarak nitelendirilebilecek bu gruba örnek olarak, Bolşevik devrimcilerin halkın özgürlüğünü sağlayabilmek adına devrim yapmayı hedeflediklerini ve bu nedenle şiddet kullandıklarını, sonrasında ise kuramda öngörülme şeklinde otoriter bir rejim kurmaya zorlandıkları verilebilir (Pareto, 1966, s.183; Aron, 2000, s. 327, Aktaran, Sarp, 2013, s.97).

B. TORTULAR VE TÜREMLER

Pareto bireysel eylemlerin temelinde tortu/kalıntı (residu, değişmez eğilimler ve türem/türev (derivation, değişken nedenler) olmak üzere mantıksal olmayan iki önemli ayırmadan bahsetmektedir. Pareto'nun topluma ilişkin değerlendirmelerinde bu iki unsur önem arz etmektedir. Tortular ve türemler bireyin davranışlarını dolaylı olarak da toplumu etkilemektedir. Paretonun sosyolojik bakış açısının temelinde tortular ve türemlerin genel nüfus içindeki dağılımına göre toplumsal sistem dengeye kavuşur (Aron, 2000, s.340; Coses, 2010, s.342).

Tortular, bireysel eylemlerin temel güdülleri olarak, türemler ise bireysel eylemlerin dışsal detayları olarak tanımlanmaktadır. Pareto sosyal eylemlerin gerisinde altı önemli tortu bulunduğunu belirtir. Bu tortular (Zetterberg, 1901, s.11-12);

1. Uyuşma: Macera oluşturma ve maceraya girişme eğilimi
2. Korunma: Güvenliği sağlama ve koruma eğilimi
3. Anlamlılık: Hissedilenleri çeşitli semboller kullanarak açıkça gösterme eğilimi
4. Sosyalleşme: Diğer bireylerle ilişki halinde olma eğilimi
5. Bütünlük: Bireyin kendisi için sağladığı olumlu imajı sürdürme eğilimi
6. Seks: Sosyal olayları erotik olgularla değerlendirme eğilimi

Uyuşma içgüdüğü nesnelere arasında ilişki kurma, sebep sonuç ilişkisi çıkarma, akıl yürütme biçimidir. Uyuşma toplumların entelektüel gelişiminin, zekanın ve uygarlığın belirleyicisi konumundadır. Korunma tortusu bireylerin diğer bireylerle ve çevreyle olan ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasında belirleyici unsurlar olarak tanımlanmaktadır. Korunma uyuşma içgüdüğünün karşıtı olarak değerlendirilebilir. Anlamlılık duyguları dışa dönük davranışlarla açıklama gereksinimi olarak tanımlanmaktadır. Zihnin bir diğer yansıması da zihinsel duyularla belirli tekrarlanan eylemleri (dans, alkış, tören, vs.) güçlendirmektir. Sosyalleşme topluluklarla ilgili kalıntılar olarak anılmaktadır. Bireylerin onaylanma, beğenilme, takdir edilme gibi istekleri söz konusudur. Diğer yandan bireylerin aykırı düşünme dürtüleri de vardır. Sosyalleşme tortusu bu tarz aykırı düşünce biçimlerinin baskı altında tutulmasını ifade etmektedir. Bütünlük kalıntısı bireyin kendilerine bağlı olan kişilerle bağımlılık ilişkilerini tanımlamaktadır. Sosyalleşme kalıntısının tamamlayıcısı niteliğindedir. Seks kalıntısı bireyin cinsel içgüdülerine bağlı olarak felsefi bir metafiziği veya davranış ahlakını geliştirdiği sürece sosyolojik araştırmalara konu edinilmektedir. Pareto, bu kalıntıyı din ile ilişkilendirmektedir. Farklı dinler cinselliğe farklı davranış biçimleri geliştirmişlerdir (Fletcher,1972, s.600-602;

Aron,1973, s.98-103; Pareto,1966, s.237). Pareto sosyolojisinde bu kalıntılardan en çok uyuma ve korunmaya önem vermektedir.

Pareto, birbiriyle ilgili sosyal olguları ve ilişkili teorileri karşılaştırarak yaptığı analizinde insan zihninin şu ortak özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Toplumdaki bireyler, duyma, düşünme ve eylemlerinde yaşadıkları durumlar karşısında düzenli bağlantılar kurarak bu bağlantıları korumaya çalışmışlardır. Çeşitli sosyal faaliyetlerle zihinsel algı biçimlerini güçlendirerek bir yandan düzen bir yandan da çatışma içinde olmuşlardır. Bireysel güvenliklerini mülkiyet ve sosyal statüleri ile tamamlayarak cinsel istekleri ile motive olmuşlardır (Fletcher, 1972, s.603).

Pareto sosyolojisinde türemler, insan davranışlarının sözlü özelliklere sahip farklı ve değişken araçlardır. Kalıntılar/tortular türemleri belirlemektedir. İdeoloji ya da doğrulama kuramına karşılık Pareto türemleri kullanılmaktadır (Aron, 2000, s.352). Farklı şekillerde gözlenebilen türemler, bireylerin kendi davranışlarını akılcı bir çerçevede inandırıcı kılmaya çalıştıkları ifade biçimidir. Tortular, birçok türem (değer yargısı, dünya görüşü, kuram vs. gibi) oluşturma olanağına sahiptir (Swingewood, 1998, s.201; Slattery, 1991, s.228; Tolan, 1985, s.32-33). Pareto'ya göre eylemi meşrulaştırmada araç olan türemler değişse de eylemin temelini oluşturan kalıntılar değişmediğinden bireyin doğası ve toplumun yapısı değişmemektedir. Coser (2010, s.344)'e göre Pareto yalnızca kuramları ve inanç sistemlerini türemler olarak açıklamamakla birlikte toplumsal değişim ve dinamiklerin de belirleyici rolü olduğunu vurgulamaktadır (Suğur, 2011, s.170).

Birey doğası gereği mantıksal olmayan davranışlarını da mantık sınırları dahilinde açıklamaya çalışır. Türemlerin rolü de bu şekilde açıklanabilir. Türemlerle ilgili bireyin kendi öznel eylemlerini akılcı bir yaklaşımla açıklamak için kullandığı araçları ve bireylerin eylemlerine bir ölçüde akılcı bir görünüm kazandırmakta kullandıkları düşünsel meşrulaştırmalar ve ideolojiler gibi açıklamalarda bulunulabilir (Slatter, 2011, s.28).

Seçilen sözcükler ve vurgulanan kavramlar değişse de, türemler tortuların peşinden gelir. Türemler mantıksal olmayan eylemi güdüleyen tortuları birey kendi akıl düzeyinde ve topluma sunuş biçiminde anlaşılır ve daha kabul edilebilir hale getirmeye çalışır. Meşrulaştırma ve daha akılcı bir hal alma türemlerin temel özellikleridir (Sarp, 2013, s.102).

C. ELİT (YÖNETİCİ SEÇKİNLER) TEORİSİ

Elit teorisinin kökenleri, bu alanda klasikleşmiş elit teorisyenlerinden Pareto, Michels ve Mosca'ya kadar uzanır. Vilfredo Pareto (1968), Roberto Michels (1962)'in yanı sıra Gaetano Mosca (1939) da en önemli klasik elit teorisyenlerinden biri olarak kabul edilir. Moyser (1987, s.5) Michels, Bachrach (1967, s.10) ise Mosca' adını ilk elitist düşünür olarak ön plana çıkarmaktadırlar (Arslan, 2003, s.117; Küçüktağı, 2010, s.21).

Pareto, elit kavramının tanımına açıklık getirmeye çalışarak çalışmalarına başlar. Seçkinler üzerine ilk yazılarında, örneğin 1896-1897 Cours adlı eserinde Pareto, "aristokrasi" terimini (yani "elit" olarak adlandıracağı şeyi) tanımlamanın ve bu grubu yönetici sınıfa bağlamanın zorluklarını gözlemlemiştir. Birkaç yıl sonra, Les Systeme's sosyalistlerin de, nüfuz sahiplerinin, siyasi ve sosyal iktidarın aynı zamanda büyük servet sahibi olma eğiliminde olduğunu kabul ederek, bu sınıfların bir eliti, bir aristokrasiyi oluşturduğunu ifade etmiştir. Ancak "elit" veya "aristokrasi" tanımının sadece etimolojik bir tanımdan ziyade bir sözlük tanımı olacağından endişe ederek sosyal bilimlerde entelektüel bir gelişimin sağlanmasında, böyle bir yaklaşımın gerçekten bilimsel mi yoksa proto-bilimsel bir aşamayı mı işaret ettiğini sorgulamıştır. Nitekim, elitler hakkındaki ilk yazılarında, yalnızca seçkinlerin "gücü" ve "şerefi" olduğunu, elitlerin her zaman yönettiğini varsaymıştır. Pareto'nun konusu elitlerin kendi başına kuramsallaşması, elitlerin dolaşımının bir açıklaması olduğu ölçüde kabul edilebilirdi böylelikle, genel olarak sosyolojide kuramsallaştırılacaksa, bu kesinlikle daha az kabul edilebilir bir yaklaşım olarak göze çarpmaktadır (Welty, 2016, s53-54).

Pareto, bireylerin varoluşları itibariye tam bir eşitliğin söz konusu olmadığını ve bunun topluma ayrışık (heterojen) yansımaları olduğunu vurgulamaktadır. Bu eşitsiz ve ayrışık yapı bazı bireylerin toplumda daha üstün vasıflara sahip olmasına neden olarak toplumun geri kalanını bu tarz niteliklere sahip seçkinlerin yöneteceğini savunmaktadır. Yönetici seçkinler teorisi literatürde Pareto ve Mosca ile anılmakla birlikte ve her ikisi de çalışmalarında Marx'ın yöneten ve yönetilen farkını red ederek yönetici seçkinleri kişisel özelliklerine bağlı olarak değerlendirmişler ve tüm toplumlar için seçkinler tarafından yönetilecekleri gerçeğinin altını çizmişlerdir. Yönetici seçkinleri güçlü kılan özellik halk kitlelerine karşı örgütlü ve birleşik davranmalarıdır.

Pareto, geniş ve dar anlamda iki seçkin tanımı yapmaktadır. Geniş anlamda yapmış olduğu seçkinler tanımı toplumsal seçkinlerin tümünü içeren nitelikteyken, dar anlamda yapmış olduğu seçkin tanımı yalnızca yönetici seçkinleri içermektedir. Pareto, bir toplumda hali hazırda baskın ve iktidar sahibi olan sınıfı yönetici seçkinler olarak tanımlamaktadır. Pareto nüfusu seçkin olmayan alt tabaka ve seçkin olan üst tabaka olmak üzere ikiye ayırır. Seçkin olan üst tabaka da yönetici seçkinler ve yönetici olmayan seçkinler olmak üzere ikiye ayırarak toplumu yönetici seçkinlerin doğası ile özdeşleştirir. Pareto'ya göre alt sınıf yeteneksiz, örgütsüz, ve yönetime ilişkin sorumluluklarını yerine getirme, denetleme ve kontrol konusunda sessiz ve duyarsız kalan bir sınıf olarak değerlendirirken, yönetici seçkinleri de tortu ve türeme dayalı psikolojik yönetim biçimlerine ve araçlara (güç ve hile) dayalı bir ayrıma tabi tutar. Pareto'nun sosyolojik bakış açısına yöre yönetici seçkinler halkı yönetme biçimlerine göre aslanlar ve tilkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Aslanlar güç kullanarak, tilkiler sinsice ikna ederek toplulukları yönetir. Aslanlara askeri diktatörleri, tilkilere ise Avrupa demokrasilerini örnek vermektedir. Aslanlar

kararlı, açık sözlü ve zalim yönetici seçkin grubunu temsil ederken, tilkiler diplomatik, kurnaz ve yönlendirici yönetici seçkin grubunu temsil etmektedirler.

Pareto'ya göre bireyin yeteneklerine ilişkin özellikler ile birlikte tortuların da eşitsiz dağıldığını ve bu eşitsiz yapının toplulukların itaatkâr yapıya sahip olmasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Yönetici grup, kararlı, eylem niteliği olan, yenilikçi, vs. özelliklere sahip tilki ve aslanlar grubunun ortak özelliklerini taşıy nitelikte olmalıdır. Pareto ve Mosca'nın bakış açısına göre demokratik yönetim anlayışı da dahil yönetim biçimlerinin genelinde yönetici seçkinlerin hakim olduğu görüşü vurgulanmaktadır. Devrimlerin tümü bir seçkin grubunun yerine bir başka seçkin grubunun yönetim anlayışının hâkim olmasını ifade etmektedir. Yönetici seçkinler iktidara geldikten bir süre sonra yönetici niteliklerini kaybederek bozulmaya başlarlar. Pareto'nun anlayışına göre tarihsel değişim ileriye dönük değil sınırsız sayıda döngüsel tekrara dayanırken, değişim yönetici seçkinler grubunda gözlenirken toplumun alt kesimlerinde önemli bir dönüşüm söz konusu değildir. Bu döngü aslanların egemenliği ve tilkilerin egemenliğinin sırasıyla yer değiştirmesinden oluşmaktadır (Suğur, 2011, s.171-173, Küçüktığı, 2010, s.23).

D. RANTİYECİLER VE SPEKÜLATÖRLER

Pareto, çıkarları ve duyguları bütünleştirerek iktisadi sosyolojik bir bakış açısı geliştirmiştir. İktisadi sosyolojik bakış açısı iktisat alanında gerçekleşen ve onu etkileyen mantıksız eylemlerden oluşmaktadır. Pareto duyguların iktisadi ve sosyal dengiyi nasıl etkileyebileceğine ilişkin yanıtlar aramaktadır. Bu konuda geliştirdiği düşünceleri rantiyeciler ve spekülâtorlere ilişkin bilinen tartışmasında yer almaktadır. İktisadi alandaki dalgalanmaları açıklamasının altında bu iki türe odaklanan bir analiz yatmaktadır.

Pareto'ya göre iktisadi ölçüğün en üst noktasında bulunanların davranış modelleri toplumsal dengenin sağlanmasına yöneliktir. Kapitalist düzenin iktisadi kurallarına bağlı olarak girişimciler ve tasarruf sahiplerine dönük bir ayırım yaparak iktisadi elitleri spekülâtorler ve rantiyeciler bağlamında bir değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Spekülâtorler olarak tanımlanan girişimciler, sabit bir geliri olmaksızın kişisel kurnazlıkları ile gelir kaynaklarının farkına varmak suretiyle gelir elde eden kimselerdir. Rantiyeciler olarak tanımlanan tasarruf sahipleri ise, gelirleri büyük çaplı birleşimlere bağlı olmayan, tasarruflarına dayalı sabit gelir sahibi bireylerdir. Söz konusu iktisadi aktörlerin siyasal süreçlerle ilişkilerine yönelik Pareto bir analiz geliştirmemiş olsa da, temel de spekülâtorler daha az istikrar arayışındayken rantiyeciler istikrarı öncelikli olarak göz önünde bulundurur (Demirel, 2012, s.76-77).

Hem rantiyeciler hem de spekülâtorler parayı hedef aldıklarından ikisi de kapitalist özellikler sergilerler. Pareto tarafından tanımlandığı şekliyle tasarruf sahipleri rantiyeciler ve spekülâtorler iktisadi alanda incelenmesi gereken zıt özelliklere sahip iki gruptur. Rantiyecilerin altında yatan kalıntı sınıf,

grubun sürekliliğini ve kümelerin kalıcılığı anlamına gelmektedir. Bu kalıntının soyut düzeyde ifadesi, bir sistemin, alışkanlığın veya benzerinin kararlılığıdır ve sonuç olarak toplumda muhafazakar bir gücü temsil etmektedir. Paretoya göre rantiyeciler, "gizemli, temkinli, çekingen ruhlar" a sahip olmakla birlikte, sadece tehlikeli girişimlere değil, aynı zamanda tamamen güvende olmama gibi en uzak bir görünüme sahip olan tüm maceralara güvenmemektedirler. Rantiyeciler mülk, devlet ve şirket tahvilleri, ömür boyu gelirler veya spekülasyonların olmadığı emlak ve araziden elde ettikleri faiz geliri elde ederler. Tasarruf sahipleri de dolaylı olarak bu gruba dahildir.

Finer tarafından da belirtildiği gibi, Pareto'nun bir mantıksal olmayan bir eylem olarak tanımladığı tasarruf etmek, J. M. Keynes'in tasarruf eğilimi hakkındaki görüşlerine benzemektedir. Pareto'ya göre spekülörler girişimcilere benzeseler de özdeş değildirler. Pareto zaman zaman iş adamının girişimci ile aynı olduğunu ifade etmektedir. Spekülörler, tasarruf sahiplerinin aksine, "birleştirme içgüdü" olan kalıntılar tarafından yönlendirilmektedir. Spekülörler arasında Weber'in "modern kapitalisti" ve Schumpeter'in "girişimcisi" gibi diğer tarihsel türler de yer almaktadır. Spekülör, genel olarak finansal piyasadaki spekülörleri ve endüstriyel girişimcileri içerecek şekilde tanımlanmıştır (Pareto, 1966, s. 60; Keynes 1936/1973, s.347-48; Zetterberg 1997, s.79, Aktaran, Aspers, 2001, s. 533-534).

Pareto'ya göre spekülörler grup olarak veya sınıf olarak birlikte çalışmamakla birlikte bir uyum içinde hareket ediyormuş gibi görüneceklerdir. Bu eylemler tasarlanmış bir planla sonuçlanmamaktadır. Örneğin hem spekülörler hem de rantiyeciler siyasi alanı etkileyerek kaynaklarını artırmaya çalışmaktadırlar Bu etki, tasarruf sahiplerine ait olan parayı elde etmek için koruyucu tarifeler koymanın veya hükümet harcamalarını artırmanın, işçi sınıfının çıkarına olduğunu iddia eden spekülörler tarafından yapılabilir. Seçkinler arasına girerek, seçkin türleri içindeki duyguların birleşimini değiştirerek kararların farklı sonuçlarına yol açmaktadır. Sonuç olarak, ekonomik alandaki faaliyetlerin politik alanı nasıl etkilediğini ve bunun ekonomiyi nasıl etkileyebileceği vb. gözlemlenebilir. Bu örnek aynı zamanda rantiyeciler ve spekülörler arasındaki çatışmayı da aydınlatmaktadır Pareto, spekülörler ile rantiyeciler arasındaki çatışmanın, kapitalistler ve proleterler arasındaki çatışmadan daha güçlü olabileceğini ifade etmektedir. Çatışma, yüksek faiz isteyen tasarruf sahipleri ile düşük faiz isteyen spekülörler arasındadır. Spekülörlerin değişimi tercih ederken, rantiyecilerin toplumda istikrarı tercih etmesi, bu nedenle sadece ekonomik çatışmaların değil, aynı zamanda sosyal çatışmaların da bir nedenidir (Aspers, 2001, s. 534).

Ancak en önemli sonuç, farklı grupların farklı çıkarları söz konusudur. Bu çıkarlar çatışmalara yol açmaktadır. Bu, neoklasik iktisat teorisine göre uygun olmayan bir tür çatışmadır. Neoklasik teori, aktörlerin aynı çıkarlar tarafından yönlendirildiğini ve dolayısıyla hepsinin para kazanmakla

ilgilendiğini varsaymaktadır. Faiz oranı değişirse, nasıl hareket edeceklerine karar verirken hepsi bu değişikliği göz önünde bulunduracaklardır. O halde neoklasik teori, rasyonel olan yalnızca bir tür kapitalist, homo economicus varsaymaktadır. Aksine, Pareto'nun iktisadi karar birimleri, aynı koşullarla karşılaştıklarında farklı davranmalarına neden olan belirli özelliklere sahiptir (Aspers, 2001, s. 535).

III. VILFREDO PARETO'NUN POLİTİK EKONOMİK BAKIŞ AÇISI

Pareto'nun iktisat sosyolojisi açısından en önemli başarısı iktisadi daha geniş bir bakış açısıyla sosyal çerçeve ile bütünleştirebilmesidir. Bu nedenle, Pareto yalnızca iktisadi bir dengeden bahsetmemekle birlikte, iktisadi dengenin merkezde olduğu bir sosyal sistem dengesini vurgulamaktadır. Sosyal sistem Pareto'nun iktisat ve sosyoloji arasındaki sınırın ötesine nasıl geçtiğini anlamak için anahtar görev üstlenmektedir. Pareto, en önemli sosyolojik çalışması Akıl ve Toplum (Mind and Society)'u yayımlayana kadar bu sınırı net bir şekilde ortaya koyamamıştır. Ancak Cours d'Economic Politique adlı eserinde, farklı disiplinler hakkındaki fikirleri ve bunların birbiriyle nasıl ilişkili olduğu hakkında bilgi veren bir alt yapı oluşturduğu gözlenmektedir. Toplumları oluşturan farklı sınıflar ve gruplar birbiriyle ilişkilidir ve birbirini etkilemektedir. Böylelikle, Pareto'nun sistemler fikri açıkça "biyolojik" bir zemin kazanmaktadır. Dolayısıyla, Pareto'nun dili son derece mekanik olsa bile, çalışmalarının içeriği mekanik değildir. Bireyler tarafından oluşturulan üretim ve servet mübadelesi politik iktisadın çalışma alanıdır. Politik iktisat yalnızca materyal ile ilgili sınırlı bir çalışma alanı değildir. Marshall ve Weber gibi Pareto da iktisadi analizini sosyal olgular ile sonuçlandırmaktadır (Henderson 1937, s. 17; Swedberg 1998; Aspers 1999, s.657).

Pareto analizinde iktisadi fayda yerine, Yunanca kökenli bir kelime olan *ophelimity* kavramını kullanmıştır. İktisadi mal ve hizmetlerden elde edilen haz olarak tanımlanan *ophelimity* kavramının bugünkü iktisat teorisinde fayda kavramına karşılık gelmektedir. Fayda, Pareto'da iktisadi ve iktisadi olmayan şeylerden duyulan tatmin olarak tanımlanarak sosyal bir kavram haline gelmektedir. *Ophelimity*'den farklı olarak faydanın sosyal temelinde bireyler arasında bağımlılıkları gündeme getirmesi yatmaktadır. Pareto'ya göre faydalar arasında karşılıklı bağımlılık ilişkisi söz konusuysen, bireysel *ophelimity*'ler birbirinden bağımsızdır. Diğer yandan Pareto, *ophelimity* teorisinde dışsallığın olmadığını varsayarken, fayda kavramı dışsallıkla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır (Tarascio, 1969, s.4-13; Pareto 1971, s.112, Aktaran Albayrak, 2003, s.39).

Ophelimity ile fayda kavramları arasındaki diğer önemli bir fark bireyler fayda ile ilgili tercihlerini sosyal ve politik süreçler aracılığıyla, *ophelimity* tercihlerini ise piyasa aracılığıyla açıklamalarıdır. Tarascio (1969, s.10-16), Pareto'nun sosyal fayda ile toplumsal fayda arasında da ayırım yaptığını

vurgulamaktadır. Sosyal fayda bireysel temele sahipken, toplumsal fayda toplumun bireysel çıkarlarından ayrılan refahı temsil etmektedir. Ancak, Bergson ve Samuelson'un Sosyal Refah Fonksiyonu yaklaşımı Pareto'nun sosyal fayda kavramına benzemekte, bireysel tercihlerden toplumsal tercihlere ulaşmaya çalışmaktadır. Pareto'nun fayda yerine *ophelimity*'yi kullanmasının arkasında, Pareto'nun yaşadığı dönemde, tüketici davranışını açıklamak için faydanın ölçülebilirliği varsayımını kabul etme zorunluluğu yatmaktadır (Marchionatti ve Gambino, 1997, s. 1334; Tarascio, 1969, s. 6 Aktaran, Albayrak, 2003, s.40).

Pareto, politik iktisadın saf politik iktisat ve uygulamalı politik iktisat olmak üzere ikiye ayrılabilceğini vurgulamakla birlikte, bu düşünce Walras'ı takip ettiği anlamına gelmemektedir (Blaug 1992, s.122–23). Pareto, farklı bireylerin faydalarını toplamının mümkün olmadığını düşündüğünden, tam bir faydadan bahsetmenin mümkün olmadığını savunmaktadır. Saf politik iktisat, soyut rasyonel bireyin davranışlarını incelerken, tümdengelmisel olarak analiz eder ve birkaç deneysel ilkedен yararlanır. İktisadın bir diğer faydası, paranın iktisadi alanda kullanılması ve paranın bir ölçüm aracı olarak hizmet edebilmesi olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin sosyolojiyle ilgili bir sorun, olguların birkaçının ölçülmesinin mümkün olmasıdır. Sosyolojide matematiğin sınırlı bir kullanımının olmasının nedeni budur. Sosyolojinin ölçüm yapamaması da ilerlemesinin önünde bir engeldir. Pareto'ya göre saf ekonominin sahip olduğu büyük bilimsel üstünlüklere rağmen gerçekte birkaç sorunu çözebilmektedir. Pareto'nun gerçekliğe saf politik iktisattan daha yakın olan yaklaşımları politik iktisada uygulanmıştır. Gerçekliğin eylemlerini yansıtmadan, uygulamalı iktisat daha somut olayları açıklamayı amaçlamaktadır. Özetle, aradaki fark şu örnekle açıklanabilir: Saf iktisat, yaşamın iktisadi alanındaki paranın işlevini belirlemektedir. Uygulamalı iktisat ise, şu anda var olan parasal sistemleri, geçmişin parasal sistemlerini, dönüşümlerini ve benzerliklerini tanımlamaktadır (Blaug 1992, s. 122–23; Aspens, 2001, s.524).

Böylelikle, saf ve uygulamalı iktisat olmak üzere ayrıştırılan iki iktisat dalına, Pareto sosyolojiyi de eklemektedir. Sosyoloji Pareto'nun ilk yazılarında bir "kalıntı" olarak olumsuz tanımlanmıştır. Pareto'nun sosyoloji tanımına en yakın olanı, genel olarak insan toplumunu incelemesidir. Bu, sosyolojinin iktisat dahil tüm disiplinleri kapsadığı anlamına gelmektedir. Sosyoloji, yukarıda kullanılan para örneğine dönersek, bir araç olarak parayı değil, örneğin, vergi toplama aracı olarak da parayı ele almaktadır. Pareto konuyu daha da açıklığa kavuşturabilmek için saf iktisadın tarifelerin servet üzerindeki doğrudan etkilerini açıklayabileceğini savunmaktadır. Uygulamalı iktisat bu çıkarımı doğrulayabilir; ancak yalnızca sosyoloji, farklı ülkelerin neden farklı tarifelere sahip olduğunu veya neden bazı ülkelerin serbest ticaret altında başarılı olduğunu ve neden bazı ülkelerin koruma altında başarılı olduğunu açıklayabilmektedir. Özetle bu olgu, Pareto'nun politik iktisat ve sosyoloji

arasındaki önem arz eden sınırlara bakış açısını vurgulamaktadır (Aspers, 2001, s.525).

IV. VILFREDO PARETO’NUN İKTİSADİ SOSYOLOJİK BAKIŞ AÇISININ REFAH İKTİSADINA KATKILARI

A. REFAH, SOSYAL REFAH VE REFAH İKTİSADİ KAVRAMLARI

Kökeni Arapçadan gelen refah kelimesi İngilizce’de “Welfare” Fransızca’da “Aisance”, İtalyanca’da “Benessere”, Almanca’da “Wohlergehen” olarak ifade edilmektedir. Türkçe sözcük anlamı olarak refah; saadet, selamet, iyilik, sağlık kavramlarına karşılık gelmektedir. Herhangi bir ülke için refah kavramı, bireyin ve toplumun refahı, servet gibi maddi varlıkları ile parasal varlıklarının reel değerleri olarak tanımlanmaktadır (Özcan, 2009,s.4). Refah bu tanımlamaları itibariyle bireyin mutluluğu için iktisadi olarak neyin iyi olduğu ve bu iyiye nasıl ulaşılacağı ile ilgili sorular bütünüdür.

Arthur Cecil Pigou 1920 yılında kaleme aldığı “Refah İktisadı (The Economics of Welfare)” adlı çalışmasıyla iktisadi alanda refahın analizi konusunda önemli katkılar sunarak refah iktisadının bir olgu olduğunun altını çizmiştir. Vilfredo Pareto, Pigou’dan sonra refahın iktisatla olan sıkı ilişkisini vurgulamaktadır. Bireysel mutluluk ve iyilik olarak tanımlanan refahın toplumsal düzeyde tanımlanması olan sosyal refah, bireylerin refah seviyelerinin toplamı sonucu elde edilen toplumsal refahın elde edilmesidir. Sosyal refahın artması bireysel gelir, fayda ve tatminin artırılabilmesine bağlıdır.

Refah iktisadının gelişimi Myint, Ricardo, Mill ve Marshall’a kadar uzanmakla birlikte refah iktisadi kavramını ilk kez Pigou kullanmıştır. Pigou’nun tanımlamasına göre refah iktisadi her hangi bir toplumun iktisadi refahının artırılmasında rol oynayan etkenler ile ilgilenen bir alandır. Böylelikle, refah iktisadi aracılığıyla bir toplumun refah artışının sağlanabilmesi için önerilerde bulunulur. Toplum farklı seçenekler arasında refahını en çoklayacak tercihlerde bulunur. Refah iktisadi aracılığıyla, toplumsal refahın artırılabilmesi için kaynakların optimal dağılımına ilişkin öneriler geliştirilir. Refahın nasıl ölçüleceği ve kaynakların optimal dağılımı önem arz eden iki sorundur. İktisat teorisi içinde önemli bir yeri olan, refah iktisadi, refahın ne olduğu, toplumun refahı nasıl değerlendirdiği, toplum adına kimin söz sahibi olduğu soruları ile ilgilenmektedir. Bu sorulara cevap sosyal refah fonksiyonları aracılığıyla verilmeye çalışılmaktadır (Nath, 1973, s.11; Eroğlu, 2004, s.138; Price, 1977, s.3).

19. yy. başı itibariyle bireylerin ve toplumların iktisat bilimi içerisinde refah kavramına ilişkin değerlendirmeleri dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm refah iktisadının, klasik refah iktisadi ve yeni refah iktisadi olmak üzere ikiye ayrılmasına neden olmuştur. Diğer yandan faydanın ölçümü sorunu da refah iktisadi içinde ayrışmalara neden olmuştur. Fleming, refah iktisadını klasik ve

yeni refah iktisadı olarak ayırıştırmaktan ziyade kardinalistler ve ordinalistler olarak bir ayrıma tabi tutmuştur. Marshall ve Pigou gibi isimlerin de içinde yer aldığı kardinalist grup faydanın ölçülebileceği görüşünü savunmaktadırlar. Diğer yandan Kaldor, Hicks, Scitovsky, Little, Lange, Lerner, Sen, Bergson ve Samuelson gibi isimlerin de içinde yer aldığı ordinalist grup faydanın ölçülemeyeceğini, zamanla artma veya azalma yönünde hareket gösterebileceğini iddia etmektedirler. Klasik refah iktisadını benimseyenler sosyal faydayı maddi refah göstergeleri çerçevesinde kardinal düşünce biçimiyle, yeni refah iktisadını benimseyenler ise sosyal refahı kıtlık ve pozitivist bir yaklaşımla ordinal düşünce biçimiyle tanımlamaktadırlar. Klasik refah iktisadı ve yeni refah iktisadı arasındaki temel ayrım faydanın ölçülebilirliğine ve karşılaştırılabilirliğine dayanmaktadır. Farklı varsayımlara dayanmakla birlikte her iki yaklaşımın da temel hedefi toplumsal refahın artırılmasıdır (Stigler, 1943, s.355, Ng, 1979, s.1; Eroğlu, 2004, s.138).

Akalın (1986, s.45) tatmin ve yapabilme olanağını bireysel refah olarak tanımlamaktadır. Bireyin refahı artıyorsa durumunun iyileştiği söylenebilir ve bireyin refahının artmasını belirleyen kendisidir. Bireylerin tatmin ve fayda düzeyleri farklılık gösterdiğinden ve karşılaştırması güç olduğundan subjektif özelliğe sahiptir. Çelebi (2003, s.29)'e göre refah, temelde bireysel olarak daha iyi olma anlamına gelmekle birlikte refah iktisadı bakımından mutluluk ve iyilik hali olarak ifade edilmektedir. Dinler (2002, s.477)'e göre refah, bireyin iktisadi refahı çerçevesinde değerlendirilmekte ve bireyin belirli bir zaman aralığında tükettiği mal ve hizmetlerden sağladığı fayda ile ilişkilendirilmektedir. Böylelikle bireyin, iktisadi refahı, mal ve hizmetlerden elde ettiği faydaya göre belirlenmektedir (Özcan, 2009, s.5).

Sosyal refah, refahın bireysel düzeyden toplumsal düzeye taşınması için bir amaç olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal refahın oluşumunu bireysel refah düzeyleri belirlemektedir. Sosyal refah, toplumu oluşturan bireylerin gelir artışına bağlı olarak fayda ve tatmin seviyelerindeki artışı ifade etmektedir. Bireysel refah düzeyinden toplumsal refah düzeyine doğru yapılacak bir değerlendirmede toplumsal değer yargılarına gereksinim duyulmaktadır. Toplumsal olarak herkesin refah seviyesi korunur, daha iyileştirilebilir veya refah dağılımı adaletli bir şekilde gerçekleştirilebilirse sosyal refah artışı sağlanabilir (Mishan, 1969, s.23).

Bu noktada, sosyal refahın daha iyi anlaşılabilmesi için kaynak dağılımında etkinliğin ve gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi önem arz eden konulardır. Kamu politikaları tartışmalarının temelinde etkinlik ve adaletin sağlanması yatmaktadır. Etkinlik ve adalet arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Etkin olan bir kaynak dağılımı, gelir dağılımında adaleti sağlayamazken, diğer yandan adil bir gelir dağılımının sağlandığı durumda kaynakların etkin dağılmadığı sonucuna ulaşılabilir. Sosyal refahın

sağlanabilmesinde etkinlik ve adalet arasında bir tercih yapılması söz konusu olabilir.

Yaygın yazında sosyal refah yaklaşımları, faydacı ahlak ve Rawls yaklaşımları çerçevesinde analiz edilmektedir. Jeremy Bentham (1748-1832), faydacı ahlak yaklaşımının öncülerindendir. Bentham mutluluğu iktisadi gayretin ve toplumsal örgütlenmenin ölçümü ve hedonizmin uzantısı olarak tanımlamaktadır. Bentham'a göre en çok insanın en yüksek düzeyde mutlu olabilmesi sağlanmalıdır. Bentham, bireysel faydacı ahlak anlayışından hareketle faydacı devlet anlayışını geliştirmiştir. Böylelikle, bireyin "doğal haklarının" bulunmayışı ve "bırakınız yapsınlar" gibi iktisadi bakımdan iki önemli kurama ulaşmıştır. Bentham bu düşünce tarzı ile "toplumsal sözleşme"nin olmadığını altını çizerek bireyci görüşü ortaya koymaktadır. Bireyler menfaatlerine uygun mal ve hizmet tercihlerinde devlet müdahalesine gerek duymaz ve kendi tercihlerinin fayda açısından en iyisi olduğu kanaatindedirler. Bentham'a göre insan, davranışlarını haz ve acı olmak üzere iki evrensel güdü çerçevesinde yönetmektedir.

Toplumsal mutluluğun sağlanabilmesinin arkasında bireyin acıdan kaçıp hazzı ulaşma gayreti yatmaktadır. Bentham, toplumdaki bireylerin teker teker faydalarının toplanması sonucunda sosyal refaha ulaşabileceğini vurgulamaktadır. Böylelikle, sosyal refah ve sosyal fayda eş anlamlı bir hal almaktadır. Sosyal refahın sağlanabilmesinde toplam fayda artışı olarak tanımlanan etkinlik rol almaktadır. Diğer yandan, faydanın ölçülüp ölçülemeyeceği konusunda da iktisatçılar arasında bir fikir birliği söz konusu değildir. Ordinal iktisatçılar farksızlık eğrileri aracılığıyla faydanın ölçülebileceğini, kardinal iktisatçılar faydanın ölçülemeyeceğini savunmaktadırlar. Kardinal faydacılara göre sosyal refah artışı, gelirin marjinal faydası düşük olan bireyden gelirin marjinal faydası yüksek olan bireye gelir geçişi ile sağlanabilmektedir. Benthamcı yaklaşım faydanın ölçülemeyeceği vurgusu nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. Diğer yandan Rawls, sosyal refahı bireysel durumları benzer olmayan bireylerin, fayda düzeylerinin karşılaştırılması çerçevesinde analiz etmekte ve toplumdaki en düşük refah düzeyine sahip olan bireye göre açıklamaktadır. Sosyal refah, toplumda en kötü durumda olan bireyin refahının yükseltilmesidir. Rawls'a göre iyi durumda olan bireylerin faydalarının artması, sosyal refahın iyileşmesine katkı sağlamazken, kötü durumda olan kişinin faydasının artırılması gerekmektedir (Özcan, 2009, s.8; Karas, 2019, s.72-76; Selen ve Karas, 2018, s.981-982).

Sosyal Refah Fonksiyonu, bireysel refah fonksiyonlarından yola çıkarak sosyal refahın tanımlanması ve sosyal refahın en üst seviyeye ulaştırılması amacına bir araç olma görevini üstlenmektedir. Herhangi bir topluma ait iktisadi düzenlemede optimaliteye ilişkin öngörünün, refah fonksiyonu çerçevesinde ifade edilebileceği düşünülmektedir. Böylelikle, sosyal refah fonksiyonları iktisadi refahın tanımlanabilmesinde soyut bir araç işlevi görmektedir Sosyal

refah fonksiyonu aracılığıyla bir toplumun sosyal politikalarına ilişkin fikir sahibi olunabilir. Arrow'a göre bireysel refah fonksiyonlarının toplanması sonucunda elde edilen sosyal refah fonksiyonu toplumun çoğunluğunun tercih durumlarına ilişkin sıralamasını gösteren bir kural ve yöntemler bütünüdür. Sosyal refah fonksiyonunun tanımlanabilmesinde bireyin yaşadığı toplumun, ne kadar bireyci değer yargılarına sahip olduğu önemli rol oynamaktadır. Bergson, üretim ve bireysel kayıtsızlık eğrilerinin iktisadi refah fonksiyonunun oluşturulmasında önemli rol oynadığını vurgulamaktadır. Refaha ilişkin ilkelerin toplumun baskın değerlerini yansıtması gerekirken, Bergson her hangi bir toplum için baskın değerlerinin ve bireyin farksızlık fonksiyonlarının genel özelliklerini belirlenmesi gerekliliğinin altını çizmektedir (Nath, 1975, s.25-26; Little, 1965, s.118- 122; Bergson, 1938, s.322-323).

B. VILFREDO PARETO'NUN REFAH İKTİSADINA KATKILARI

Pareto'nun refah iktisadına olan ilgisi, iktisat, politik ve sosyal konularda serbest ticareti ve özgürlüğü destekleyen kişisel politik görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Liberal bir ekonominin, yeni ve Ricardocu olmayan kriterlere göre, devlet müdahalesinin önemli rol oynadığı bir ekonomiden daha iyi olduğunu göstermek için saf ekonominin araçlarını uygulamaya çalışmıştır. Bununla birlikte, araştırmasının önemli ve beklenmedik sonuçlarından biri, saf ekonominin tek başına uygulanmasının, liberal ekonominin sosyalist bir ekonomiye göre üstünlüğünü tesis etmekten aciz olduğunu göstermesidir. Pareto'nun, refah sorunlarıyla ilgili çalışmalarındaki yenilikler arasında bir dizi kavramsal ve terminolojik açıklama söz konusudur. Bu açıklamalar arasında, ekonomide toplum için en çok ofemilite (ophelimity) tanımı ve sosyolojide toplum için en çok fayda tanımı yer almaktadır (Mornati, 2013, s.66).

V. Pareto, fayda teorisi ve tüketici davranışlarına ilişkin bakış açısıyla ordinal fayda kavramının gelişiminin öncülüğünü yapmıştır. Benthamcı faydacı ahlak anlayışı temelli Pareto optimumu kavramının literatüre girmesi Little'ın eserinde Pareto'ya atıfta bulunmasıyla gerçekleşmiştir. Pareto'nun temel felsefesi sosyal refahı bireyci bir bakış açısıyla ele alırken organik devlet görüşünü sorgulayan bir düşünceye dayanmakla birlikte birey ve toplumun çıkarları arasındaki ilişki üzerine şekillenmektedir.

1899'un sonu ile 1900'ün başları arasında, birinci nesil marjinalist-hedonistlerden ayrılan Pareto, çağdaş iktisat bilimine temel miras olarak kabul edilecek iki temel ve farklı hedefin peşinden gitmiştir. Bu hedeflerden birincisi Kardinalist Edgeworth'ün kayıtsızlık eğrilerini sıralı eğrilere dönüştürerek sıralılık veya bir kardinalin sıralı fayda fonksiyonu ile değiştirilmesi, ikincisi ise ofelimitenin bir tercihler endeksi olarak yorumlanması veya seçim ve denge kuramının hedonizmden bağımsız bir hal almasıdır. 1899 yılı dönüm noktasında Pareto, iktisat teorisi anlayışını faydayı ölçmek zorunda kalmadan tercihler

gerçeği üzerine inşa etmiştir (Pareto, 1984, s. 290-291, Aktaran, Bruni, 2010,93-94).

Literatürde yer alan genel tanım itibariyle, Pareto optimumu “hiçbir bireyin refahının diğer bireylerin refahlarını azaltmadan arttırmanın mümkün olmadığı durumu” ifade etmektedir. Bu koşulların gerçekleştiği durumda piyasa ekonomisi koşullarında optimum toplum refahına ulaşılabildiği söylenebilir. Toplumun refahının piyasa ekonomisi koşullarında optimum seviyeye ulaştığı durumda devletin iktisadi sürece müdahale etmesine gerek yoktur. Refah iktisadi teorisyenlerine göre bu durum ancak ve ancak tam rekabet piyasası koşullarında sağlanabilecektir. Piyasa ekonomisi içinde tam rekabet piyasası koşullarının tam olarak sağlanamaması optimal kaynak dağılımının düzenlenmesinde devlete önemli sorumluluklar yüklemektedir. Pareto’ya göre sosyal refahın sağlanabilmesi fiyat mekanizması ve kaynak dağılımında etkinlik aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Pareto, gelir seviyesi düşük bireylerin iktisadi durumu kötüleşmeden gelir seviyesi yüksek bireylerin refahlarında ortaya çıkan artışları da sosyal refah artışı olarak değerlendirmektedir. İktisadi kaynakların etkin dağılımı toplumsal refahın arttırılmasında önemli rol oynamakla birlikte Pareto Optimum koşulların sağlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Pareto Optimumunun sağlanabilmesinde etkinlik (tüketim, üretim, genel) koşullarının sağlanması gerekmektedir. Pareto optimum tüketim düzeyinin sağlanabilmesi farksızlık eğrisi ve bütçe doğrusu eğrilerinin eğimlerinin, iki mal arasındaki fiyat ve marjinal ikame oranlarının birbirine eşitlenmesi durumunda gerçekleşmektedir. Pareto optimum üretim düzeyinin sağlanabilmesi için mevcut üretim faktörleriyle bir malın üretim miktarının artması (diğer malların üretim miktarı sabitken) sosyal refahta artışına neden olmaktadır. Genel olarak Pareto optimum ise tüm bireyle için iki mal arasındaki marjinal ikame aynı iki mal arasındaki marjinal dönüşüm oranına eşit olması koşulunda sağlanabilmektedir.

Pareto optimalitenin özellikle V. Pareto'nun temel yaklaşımları olan faydanın sıralı olması, kamu müdahalesizliği savunusu, karşıt güçlerin mücadelesi ve sürekli denge haline yönelim gibi noktalarda önemli düzeyde iktisadi karşılığı bulunmaktadır.

Paretocu refah iktisadi “optimum”, “iyi” gibi önermelerde bulunduğu için tartışmalı değer yargıları üzerinden ifade edilmektedir. . Bireyi, zevki, faydayı veya bir nesnenin tercih edilebilirliğini belirlemede en yetkin kişi olarak ifade eden ilk değer yargısı, çıkış noktası bireyi alan metodolojik bireycilikten kaynaklanmaktadır. Ancak refah iktisadi gerçekte toplum refahıyla ilgilendiğinden, ahlaki yargılara da ihtiyaç duyulmaktadır. Pareto ilkesi, sosyal refahı bireysel yaklaşımla oluşturmaktadır Böylelikle sosyal fayda fonksiyonları bireysel fayda fonksiyonları üzerinden tanımlanmaktadır. Böylelikle ikinci değer yargısına göre, toplum refahı devlet ya da toplum yerine kendini gerçekleştirebilen bireylerin refahına bağlıdır. Bu ifadenin matematiksel karşılığı

Bergson'ın sosyal refah fonksiyonlarıdır. Üçüncü değer yargısı, bireysel refahı etkileyen iktisadi olmayan nedenlerin ihmal edilmesidir. Geleneksel Paretocu refah iktisadının en temel varsayımlardan birisi dışsallıkların olmadığıdır. Bireysel refah piyasada alınıp satılan mal ve hizmetlere, bireyin servetine, boş zamanına bağlıdır. Son değer yargısı ise en azından tek bir kişinin gerçek geliri artıyor, başka kimsenin geliri azalmıyorsa toplum refahı artacaktır, şeklindeki Pareto iyileşme tanımlamasıdır. Kaldor ve Hicks tarafından geliştirilen telafi testleri, Bergson ve Samuelson'un sosyal refah fonksiyonları yaklaşımları ve sosyal seçim teorisi ile Paretocu refah iktisadının konu alanı genişletilerek toplum refahının en çoklaştırılmasına ve iktisadi optimumun nasıl sağlanacağı konusunda refah iktisadına katkılar sağlanmıştır (Albayrak, 2003, s.25).

SONUÇ

İtalyan bir baba ile Fransız bir annenin çocuğu olarak Fransa'da dünyaya gelen Vilfredo Pareto'nun ailesinin geçmişi hayatına önemli etkilerde bulunmuştur. Ticaret ile uğraşan seçkin bir ailenin oğlu olmak, iki dil konuşulan, kültürel seviyesi yüksek bir evde büyümek ve sahip olduğu çevrenin imkanlarından faydalanmak Pareto'nun yaşantısına katkılar sağlayarak, Pareto'nun klasik eğitim görmesine, çevreye uyum becerisi kazanmasına ve yaşadığı yüzyılda kültürel birikiminin artmasını mümkün kılmıştır. Pareto'nun almış olduğu mühendislik ve matematik eğitimi, fen bilimlerindeki kavradığı teknikleri sosyal bilimlere uygulama çabası ve özellikle araştırmalarında kullandığı denge kavramını iktisadi ve siyasal kuram üzerinde tanımlaması arasında ilişki olduğu gözlenmektedir. Pareto'ya göre değişim dinamiklerini tanımlama arayışı denge teorisini oluşturmaktadır. Daha sonraları Pareto'nun çalışmaları, kavramları açıklama, genel özellikleri ayırma ve sosyal sistemlerin analizinde dengeci yaklaşımı sağlayan ilkeler bulma yolunda aşamalı bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Pareto, sosyoloji tarihinde özel bir konuma sahip olmakla birlikte çalışmaları Raymond Aron (1967/1999), Lawrence J. Henderson (1935), George Homans (Homans ve Curtis, 1970), Gerhard Lenski (1966), Joseph Lopreato (1964, 1965) dahil olmak üzere bir dizi sosyoloğu derinden etkilemiştir. Diğer yandan, Sorokin (1928), Gurvitch (1966), Talcott Parsons (1968), Coser (1977) ve Powers (1987) gibi Amerikalı ve Avrupalı pek çok sosyolog Pareto'nun fikirlerine karşı çıkmışlardır (Nielsen, 2007, 634-635).

Pareto'nun iktisat ve sosyoloji arasında açık bir ayrım yaptığı ve düşüncesinin, iktisadi döngüler fikri ve girişimcinin rolü gibi evrimsel yönlerini vurgulaması gerektiği görüşü bir kenara bırakılırsa, yaklaşımının iki boyutla ilişkili olarak anlaşılabilceği ileri sürülmektedir. Bu iki boyut davranış için mantıksal kanıt düzeyi ve faaliyet alanı olarak tanımlanmakla birlikte iktisat ve sosyolojik bakış açısı arasında da bir sınır oluşturmaktadır.

Bu sınır aynı zamanda, iktisadın kullandığı yaklaşımın, Paretoyu yaklaşıma kıyasla bir basitleştirme olduğu anlamına gelmektedir. Gerçek insan dışında, iktisadi insan, analitik olarak neoklasik iktisadi çalışmalar için analiz edilir. Ancak Pareto, deneysel çalışmalar için bunun nadiren yeterli olacağını, bilim adamının öznel ilgiyi hesaba katması gerektiğini çünkü sonunda insanın nasıl davranacağına bunlar karar vereceğini vurgulamaktadır. Pareto, sadece farklı tipteki aktörlere değil, aynı zamanda iktisat alanında neoklasik teori tarafından kavranamayacak güdülerle hareket eden aktörlerle de ilgilenmektedir. Dolayısıyla aktörler, bir kimlik oluşturmak, arkadaş edinmek, çocukları için tasarruf etmek veya belirli bir dine inandıkları için iktisadi alanda hareket edebilirler. Böylelikle, bireylerin dar bir rasyonel seçim bakış açısının öngördüğü şekilde hareket edemeyecekleri durumlar söz konusu olabilir. İktisadi davranışın altında yatan açıklama bu nedenle mantıklı değil, mantıksızdır. Pareto'nun düşüncesinin duyguları, beğenileri ve benzer kavramları kullanan sosyolojik akışlarla ilişkili olabileceği veya hatta bu akımlar için bir ölçüt olarak işlev görebileceği anlamına gelmektedir.

Pareto'ya göre, mantık dışı davranışlara dayalı açıklamalar fikri davranışları kolaylıkla daha ileri götürülebilir. İktisat teorileri, bazı iktisatçıların açıklamalarından daha az mantıksal-deneysel bir yapıya sahiptir ve böylelikle iktisadi bilginin sosyolojik analizi için bir alan açılmasına imkan sağlar. Pareto, iktisadi teorilerin belirli eylemlerin mantıklı görünmesini sağlamak için kullanılan türemler olduğunu iddia etmektedir. Örneğin, borsa komisyoncuları tarafından kullanılan teoriler (türemler) her zaman deneysel-mantıksal karakter bilgisine dayanmamaktadır. Dahası, komisyoncuların bu teorileri piyasayı etkilemek için kullanmaları mümkündür veya teoriler kendi duygularının ifadeleri bile olabilir. Bunlar, deneysel çalışmalar için Pareto'nun yaklaşımı kullanılırsa ele alınabilecek tipik araştırma konularıdır.

Pareto, mantıksal ve mantıksal olmayan davranışlar, tortular ve türemler, elit (seçkinler teorisi) , rantiyeciler ve spekülörler temelinde oluşturduğu sosyolojik teoriler çerçevesinde refah iktisadına katkılar sunmaktadır. Pareto optimumu olarak literatürde yer alan refah dengesi “hiçbir bireyin refahının diğer bireylerin refahlarını azaltmadan arttırmanın mümkün olmadığı durum” olarak ifade edilmektedir Bu koşulların sağlandığı piyasa ekonomisi koşullarında, optimum düzeyde toplum refahına ulaşılabilirdiği söylenebilir. Toplumun optimum düzeye ulaştığı durumda devletin iktisadi sürece müdahale etmesine gerek yoktur. Refah iktisadi teorisyenlerine göre bu durum, tam rekabet piyasası koşullarında sağlanabilecektir. Piyasa ekonomisi içinde tam rekabet piyasası koşullarının tam olarak sağlanamaması optimal kaynak dağılımının düzenlenmesinde devlete önemli sorumluluklar yüklemektedir. Pareto'ya göre sosyal refahın sağlanabilmesi fiyat mekanizması ve kaynak dağılımında etkinlik aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Pareto, gelir seviyesi düşük bireylerin iktisadi durumu kötüleşmeden gelir seviyesi yüksek bireylerin refahlarında ortaya çıkan artışları da sosyal refah artışı olarak

değerlendirmektedir. İktisadi kaynakların etkin dağılımı toplumsal refahın artırılmasında önemli rol oynamakla birlikte, Pareto Optimum koşulların sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu yönüyle, Pareto'nun yaklaşımı, çoğu sosyolog ve ekonomistten tamamen farklı bir bakış açısından topluma baktığı için oldukça benzersiz bir niteliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

- Akalın, G. (1986). *Kamu Ekonomisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Albayrak, Ö. (2003). *Refah İktisadının Teorik Temelleri Piyasa ve Refah İlişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amoroso, L. (1938). Vilfredo Pareto, *Econometrica*, 6(1), 1-21.
- Aron, R. (1973). *Toplumbilim Düşüncesinde Ana Akımlar* (Çeviren: Feyzi Yalım), Ankara: Ağaç - İş Matbaası.
- Aron, R. (2000). *Sosyolojinin Düşünce Evreleri* (Çeviren: Korkmaz Alemdar), Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Arslan, A. (2003). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit teorisi, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 115-135.
- Aspers, P. (1999). The sociology of Alfred Marshall, An Overview, *American Journal of Economics and Sociology*, 58(4), 651-667.
- Aspers, P. (2001). Crossing the Boundary of Economics and Sociology, The Case of Vilfredo Pareto, *American Journal of Economics and Sociology*, 60(2), 519-545.
- Bachrach, P. & M. Baratz, M. (1962). Two Faces of Power. *American Political Science Review*, 56(4), 947-952.
- Bergson, A. (1938), Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics, *The Quarterly Journal of Economics*, 52, 310-334.
- Blaug, M. (1992). *The Methodology of Economics, or, How Economists Explain*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bruni, L. (2010) Pareto's legacy in modern economics: The case of psychology, *Revue Europeenne des Sciences Sociales, European Journal of Social Sciences*, XLVIII-146, 93-111.
- Candela, R. A. & R. E. Wagner. (2016). Vilfredo Pareto's Theory of Action: An Alternative to Behavioral Economics. *Il Pensiero Economico Italiano* 24 (2), 15-28.

- Chipman, J. S. (2002). Pareto: Manuel of Political Economy, <http://users.econ.umn.edu/~jchipman/DALLOZ5.pdf> (Erişim Tarihi: 27.08.2020).
- Coser, L. A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları: Tarihsel ve Toplumsal Bağlımlarında Fikirler*, Ankara: De Ki Basım Yayımları.
- Çelebi, A.K. (2003). *Liberal Ekonomik Düşünce ve Kamu Kesiminin Büyüklüğü Sorunu*, Manisa: Emek Matbaası.
- Çelebi, N. (1990). Vilfredo D. Pareto, *S.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, 5, 131-146.
- Demirel, H. (2012). *1980 Sonrası Türkiye’de Devlet İş Dünyası İlişkileri Işığında Ekonomi Elitlerinin Dönüşümü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dinler, Z. (2002). *Mikro Ekonomi*, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Eroğlu N. (2004). John R. Hicks’in Refah Ekonomisine Katkıları, *T.C. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 137-153.
- Fletcher, R. (1972) *The Making of Sociology: A Study of Sociological Theory Vol. 2*, Exeter: Nelson.
- Henderson, L. (1937). *Pareto’s General Sociology: A Physiologist’s Interpretation*. Cambridge: Harvard University Press.
- Karaş, E. (2019) *Refah İktisadi Bağlamında Optimal Vergi Arayışı: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keynes, J. [1936] 1973. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Küçüktağılı, M. S. (2010) *Siyasal Elitler ve Yerel Siyasal Hayat: Konya’da 1980 Sonrası Yerel Siyasal Elitler Üzerine Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Little, I. M. D. (1957), *A Critique of Welfare Economics*, Oxford University Press.
- Michels, R. (1962). *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchies Tendencies of Modern Democracy*. New York: Collier-MacMillan.
- Mornati, F. (2013). Pareto Optimality in the Work of Pareto, *Revue Européenne des Sciences Sociales, European Journal of Social Sciences*, 51(2), 68-82.
- Mosca, G. (1939). *The Ruling Class*. New York: McGraw Hill.

- Moyser, G. & Wagstaffe, M. (1987). *Research Methods for Elite Studies*. London: Allen & Unwin.
- Nath, S.K. (1973). *Perspective of Welfare Economics*, First Edition, London: Bath MacMillan.
- Nath, S.K. (1975). *A Reappraisal of Welfare Economics*, Londra: Routledge & Kegan Paul.
- Nielsen, F. (2007). Economic inequality, Pareto and sociology: The Route not Taken, *American Behavioral Scientist*, 50(5), 619-638.
- Özcan, G. (2009) *Türkiye’de Kamu harcamaları’nın Sosyal Refah Devleti Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pareto, V. (1966). *Sociological Writings*. London: Pall Mail Press.
- Pareto, V. (1968). *The rise and fall of the elites*. New Jersey: The Bedminster.
- Pareto, V. (1984). *Demokrasinin Dönüşümü* (Çeviren: Kadir Zeki Tezer), İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Pareto, Vilfredo (1901) *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü, Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması* Çeviren Merve Zeynep Doğan, Doğu Batı Yayıncılık,5.Baskı,2018, Ankara
- Price C. M. (1977). *Welfare Economics in Theory and Practice*, First Edition, New York: Macmillan Press.
- Ritzer, G. (1996). *Sociological Theory*, New York: McGraw-Hill.
- Samuels, W. J. (2012). *Pareto on Policy*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Sarp, Ç. (2013). Pareto’yu Okumak Mantıklı Olmayan Davranış ve Seçkinler Teorisi, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 91-113.
- Schumpeter, J (1949). Vilfredo Pareto (1848-1923), *The Quarterly Journal of Economics*, 63(2), 147-173.
- Selen, U. ve Kardeş, E. (2018). Refah İktisadı Kapsamında Sosyal Refah ve Vergileme İlişkisi: Türk Gelir Vergisinin Değerlendirilmesi, *Business and Economics Research Journal*, 9(4), 979-993.
- Slattery, M. (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler*, Çeviren: Ümit Tatlıcan vd. Sentez Yayınevi, İstanbul
- Sorokin, P. (1964). *Contemporary Sociological Theories*, New York: Harper and Row Publishers.
- Suğur, S. (2011). *Klasik Sosyoloji Tarihi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:2284 T.C Açıköğretim Fakültesi Yayını No:1281, Eskişehir

- Swedberg, R.(1998). *Max Weber and the Idea of Economic Sociology*, Princeton NJ: Princeton University Press.
- Tarascio, V.J. (1969), Paretian Welfare Theory: Some Neglected Aspects, *The Journal of Political Economy*, 77, 1-20.
- Welty, G. (2016). Pareto's Theory of Elites: Circulation or circularity? *Mundo Siglo XXI revista Del CEICAS –IPN*, 38(XI), 49-58.
- Yew-Kwang, N. (1979). *Welfare Economics Introduction and Development of Basic Concept*, First Edition, London: The Macmillan Press.
- Yew-Kwang, N. (2004), *Welfare Economics Towards a More Complete Analysis*, First Edition, New York: The Palgrave Macmillan Press.
- Zetterberg, H. (1997). *Social Endeavor*, Selected Writings, R. Swedberg & E. Uddhammar, Eds. Stockholm : City University Press